

AZ OLVASÓSZOLGÁLATI MUNKA KIALAKULÁSA
AZ ORSZÁGOS MŰSZAKI KÖNYVTÁRBAN.

/Szemelvények a könyvtár történetéből. II., befejező rész./

7.

A második világháborút megelőző évek gazdasági konjunkturája Magyarországon is átmeneti volt, bizonytalan talajon mozogott. A külföldi ipari behozatal korlátozása egy ideig lehetőséget nyújtott ugyan az ipar fejlődésére, /V.ö.:Mód A.:400 év stb. 1948.p.200./ ez a fejlődés azonban hadiipari jellegű volt és megtorpant. E jelenség tükrözésének kell tekinteni az olvasóforgalom alakulását is a Könyvtárban a második világháborút közvetlenül megelőző években. 1934-ben 33.408 a könyvtárlátogatók száma. Ez a szám a háború előtt 1936-ban éri el a csúcst. Ebben az évben ugyanis 61.132 olvasó keresi fel az olvasótermeket. 1936-tól 1943-ig az olvasóforgalom fokozatosan visszaesik, a csúcsgalumnak ugy- szólván felére, mert 1943-ban mindössze 32.706 olvasó keresi fel a könyvtárt.

"A háborús évek a könyvtár látogatottságát hátrányosan befolyásolták,- olvassuk a MBK. 1944. évi 26. füzetében /p.9./ - mert az állandó jellegű behívások folytán az olvasók száma csökkenő irányzatot mutat."

Az olvasóforgalom csökkenéséért minden bizonnyal nem a könyvtár a felelős, hiszen ebben a 26., ostrom előtti utolsó füzetében a MBK. hátsó címlapján tudatos, biztató, hívogató felszólítást olvashatunk: "Bármely szakirodalmi kérdésben a Technológiai Könyvtár készséggel ad részletes útmutatást, ezirányu levélbeli megkeresésekre is kimerítően válaszol, sürgős esetekben telefon útján is."

Budapest ostromának közege egyre inkább bénítólag hat a könyvtárra. A novemberi bombázások során keletkezett ablaküvegkárok folytán 1944. novemberében a könyvtár bezárja olvasótermeit.

Az ostromot a könyvtár átvészeli...

Bomba éri az épület József-köruti bal sarkát, leomlanak a főfalak, de a rombolás nem jut el a bomba becsapódása alatti épületrészben elhelyezett vasszerkezetű könyvraktárig. A könyvtár állománya megmenekül. Utcai olvasótermeit törmelék árasztja el. Udvari folyóiratolvasótermében is kisebb méretű károk keletkeznek. A rombolás okozta por, vakolat, törmelék, üvegszilánk vastagon fedi a köteteket.

Káplány irányításával és közreműködésével megkezdődnek a helyreállítási munkálatok. Junius 18-án az udvari folyóiratolvasóteremben hétköznapi 9-2-ig megnyílik a könyvtár a nagy nyilvánosságnak is. Az utcai nagyolvasóterem helyreállítási munkái csak 1945. novemberében fejeződnek be. Őszi helyiségeivel csak ekkor állhat a könyvtár az olvasók rendelkezésére.

Alig nyílt meg a könyvtár, Káplány felügyeleti hatóságának, az Iparügyi Minisztériumnak "Előterjesztés"-t tesz az állami Technológiai és Anyagvizsgáló Intézet nyilvános szakkönyvtárának teljes üzembehelyezésére, valamint korszerű kifejlesztésére. /1945. június 26./

"Kétségtelen - írja a fennmaradt kézirat tanúsága szerint - a mai időkben, az ország ujjaépítésének korszakában fontossága, nélkülözhetetlensége, de egyben korszerű kifejlesztésének kérdése is..."

Meghirdeti az olvasótermek korábbi nyitvatartási rendje visszaállításának szükségességét, mert "a jelenleg mutatkozó nagyfokú érdeklődés és a könyvtár multbeli erős látogatottsága előreláthatólag a legrövidebb idő alatt szükségessé fogja tenni, hogy mindkét olvasóterem a közönség rendelkezésére álljon, valamint, hogy a korábbi nyitvatartási rendhez képest, az olvasótermek az esti órákban és vasárnap délelőtt is nyitva tartassanak".

Ehhez azonban munkaerő kellene, hiszen a háború előtti 12 főnyi létszám hétre apadt.

Fontos javaslata "a Technológiai Könyvtárnak Országos Ipari és Műszaki Könyvtárrá való kiépítése és vidéki fiókhálózatral való ellátása." Világosan látja, hogy az ország legfontosabb szakkönyvtára korszerűen csak úgy fejleszthető, ha önálló intézménnyé alakul és biztosított rendszeres költségvetési keretek között működhetik. Felveti az új elhelyezés kérdését is.

Javasolja egyúttal Magyar Ipari Dokumentációs Központ létesítését a Technológiai Könyvtárral szoros kapcsolatban.

"Kellő alkalmat és módot kell nyujtsunk arra, hogy az egyszerű szakirodalmi reference-szolgálaton kívül is, szakembereink szüntelen tájékozódást nyerhessenek afelől, hogy külföldön milyen kutató részletmunka folyik, illetőleg, hogy milyen pillanatnyi részleteredmények kecsegtetik a magyar kutatót munkájának jobb megoldása irányában." Leszögezi helyesen, hogy e kérdés "megszervezése elől immár ki nem térhetünk."

Rámutat Káplány a magyar szakkönyvtárak célszerű együttműködésének szükségességére /hálózati elv/, az egységes központi irányítás, a szakkönyvtárosok tervszerű kiképzésének jelentőségére, a szakkönyvtárak megfelelő-összegű rendszeres költségvetési dotálására, a szakkönyvtárak könyv- és folyóiratanyagának "valamelyes központi helyen való kartotékolásának" elkerülhetetlenségére. "Erre a célra legalkalmasabbnak a Technológiai Könyvtár kebelében felállítandó Ipari Dokumentációs Központ bizonyulna. E helyen történnék egyben a központi reference, illetve dokumentációs szolgálat ellátása mellett egyrészt a helybeni könyvtárközi, másrészt a külföld felől történő nemzetközi könyvkölcsönzések lebonyolítása, fotokopiák, mikrofilm felvételek vagy bármely más dokumentációs anyag igénylése stb." Mindezt olyan feladatnak tekinti, "amelynek elvégzése az ország ujjaépítésével kapcsolatban a műszaki tudás hatékony növelését s a hazai ipar fejlődését fogja szolgálni." /Id. előterjesztés. p.10./

Kissé részletesen foglalkoztam Káplány "Előterjesztés"-ének néhány tételes részével, de fontosnak tartottam ismertetését, mert mindannak alapjait megtaláljuk ebben a tanulmányában, amit a könyvtár a későbbi évek sorrán megvalósított. E megállapítással tartozunk Káplány munkásságának elismeréseként. Emlékét a magyar könyvtártörténetben ezzel a tudatossággal kell megőriznünk.

Jól látta fejlődés szükségsszerű utját a lényeges kérdésekben, de az olvasóforgalom alakulásának mértékében bizakodó előrelátása korai volt. A megnyitás évében, tehát a csonka 1945. évben mindössze 2621 olvasó kereste fel a könyvtárat, ez a szám 1946-ban is csupán 6574 látogatóra emelkedett. A megváltozott politikai, gazdasági helyzetben a könyvtár nehezen talál magára - minden jóra való erőlködése ellenére. Nem tudja megvalósítani esti nyitvatartását sem. "Kényszerállapotban" él a könyvtár, alapoka, a kellőszámu könyvtári munkaerő hiánya. A könyvtár ügye még nem országos ügy, az Anyagvizsgáló Intézet belügye, függvénye az Intézet jó vagy rossz sorsának. A B-listázások, elhelyezések miatt a könyvtár személyzetét tulnyomórészt elveszíti. Az Egyesület Intézőbizottsága hiába fáradozik illetékes helyeken. Még 1947.

tavaszaén is csak d.e. 9-14-ig van nyitva a könyvtár hétköznapokon, szombaton, vasárnap és ünnepnapokon az olvasótermek zárva maradnak. Nem jelenik meg, a Műszaki Bibliográfiái Közlemények folyama sem, illetve 1945. után jelenik meg, a 27. füzet /1947. április/. Ez az utolsó előtti szám. A Könyvtár Barátainak Egyesülete is haldoklik. Az 1947. április 2-ára meghirdetett közgyűlést -"határozatképes nem lévén",- újra meg kell hirdetni. A kiadvány utolsó oldalán egész oldalas hirdetmény ismerteti Káplány Géza "Könyvtárak korszerű rendezése és fejlesztése" c. igen fontos munkáját. Bevezetőként pedig beszámolót találunk a könyvtár állapotáról a háború és ostrom után...

Ez a hattyyudal. Az Egyesület a többi hasonlókkaal egyútt később beszűnteti működését. Tán utolsó tette, hogy 1948-ban "Előterjesztés az Országos Műszaki Könyvtár és vidéki fiókökönyvtárainak felállítása, illetőleg a Technológiai és Anyagvizsgáló Intézet Nyilvános Könyvtárának átszervezés tárgyában" címmel közléteszi Káplány fentebb ismertetett javaslatáinak összegezését. Ez a javaslat azért érdekes, mert itt találkozzunk talán először tiszta szövegezésben az "Országos Műszaki Könyvtár" elnevezéssel."

9.

1947. augusztus 1-én elindul a hároméves terv. A fordulat éve lendületet ad az újjáépítés ütemének. Új korszak kezdődik a könyvtár életében is. Káplány egészségi állapota ezekben az években egyre romlik. Szolgálati ideje már 1943-ban lejárt, a Könyvtár vezetését tiszteletdíjasként végzi, ezért a könyvtár élére 1949. tavaszaén új vezető kerül. Káplány egyideig még bejár a könyvtárba, betegsége erőtlveszrajta, de haláláig /1952/ szíven viseli a Könyvtár ügyét. A tervgazdálkodás igényei, az ipar fejlesztésének szükség-szerűsége végre kiszakítja a könyvtárt várakozó állapotából. Megindulnak a könyvtárban bizonyos átépítési munkák. Az őszi forgalom már jelentősen nagyobb, mint az elmúlt években. Előfordul, hogy az olvasók az ablakmélyedésekben állva olvasnak és jegyzetelnek. A Párt sorozatos értekezleteken tárgyalja a könyvtár ügyét. Ankétokon szakemberek arról vitáznak, hogy mit kell tenni a műszaki irodalom propagálására, hogyan lehet biztosítani, hogy értelmiség és a munkásság megfelelő műszaki szakirodalomhoz jusson. 1949. novemberében a Gazdasági Főtanács rendelete folytán a könyvtár leválik végre az Anyagvizsgáló Intézettől, az Országos Találmányi Hivatal illetve az Országos Tervhivatal felügyelet alá kerül.

Először 80.000 majd másfélmillió forintot szavaznak meg a könyvtár fejlesztésére, 200.000 devizaforintot pedig a háború alatt elmaradt szakirodalom pótlására. A Könyvtár új neve: Központi Technológiai Könyvtár.

Megindul tehát a váravárt fejlődés. Elkészül átépítéssel a könyvtár 120 személyes nagykönyvtárolvasóterme, melybe új bútorzat is kerül. A régi elhelyezési rend megszűnik. Kialakítja az új vezetés a központi katalogustermét, amelyből a folyóiratolvasó és a könyvtárolvasó nyílik.

A fejlődésnek ebben a szakaszában jelenik meg a Népgazdasági Tanács 170/9/1949. sz. határozata, mely egyesíti a Központi Technológiai Könyvtárt a Műszaki Dokumentációs Központtal. Az új intézmény feladata a műszaki kultúra elterjesztésével a népgazdasági terv megvalósulásának elősegítése. Ennek érdekében a könyvtárnak aktív propagandát kell kifejtenie, segítséget kell nyújtania a tömegkönyvtáraknak a műszaki propaganda terén és rá kell irányítani a műszaki dolgozók figyelmét a technika legújabb eredményeire.

A tájékoztató munkában egyideig még részt vesz Káplány. Főoglalkozású referencese nincs a Könyvtárnak. Káplány betegsége majd kiesése a munkából azzal jár, hogy a tájékoztatás bizonytalanra válik. "Kisüzemi" kísérletezések ideje ez. A könyvtárra zúduló kérdések azonban a tájékoztatás átszervezését sürgetik, hiszen a könyvtárt a Tervhivatal részletesen tájékoztatja az ötéves terv eljövendő feladatairól. Szerzeményezését, feldolgozó munkáját és tájékoztató szolgálatát a várható egyre nagyobb feladatok megoldására kell irányítani.

Megindul a könyvtárban a bibliográfiai munka is és 1950. nyarán sor kerül a reference részleges átszervezésére is. E fejlődés első szakaszában a könyvtár még kizárólag belső munkaerővel látja el a könyvtári tájékoztatás fontos szolgálatát. Egy-egy dolgozó munkaidejének jelentős részét tájékoztatással tölti el, kísérik a szerzeményezés, feldolgozás, bibliográfiai munka dolgozói. A második szakaszban /1950. nyara/ külső szakértők bevonására is sor kerül. Megkezdődik a szaktanácsadók hálózatának kiépítése: bányász, építész, gépész, elektrotechnika, vegyészet stb. tárgykörben áll az olvasók rendelkezésére a hét meghatározott napján és órájában szaktanácsadó.

A fejlettebb olvasószolgálati munka kialakulása szempontjából e fontos évben nagyot fejlődik a könyvtár. Az elvéket már korábban tisztázta Káplány. A gyakorlati munka időszaka azonban most kezdődött. Az egykori intézeti könyvtár önálló létre kelt, országos fontosságú intézménnyé vált.

Szervezete differenciált, könyvtár és dokumentáció már egyesül benne.

A régi és az új harca természetesen itt is megindul. A társadalom a nagyüzeműnek meghirdetett intézménytől egyre igényesebb szolgáltatásokat vár s a könyvtár vezetősége és dolgozói dicséretreméltó serénységgel viszik előre a könyvtárt. Egyetlen év alatt /1950/ új olvasótermi segédkönyvtár /"P" jelzetű/ készül. Új ETO-index készítése kezdődik az olvasók öntevékeny tájékoztatására. Ujraéled az új szerzemények katalogusa, a régi Káplány-féle "express" - katalogus. Az UNESCO-tól nagyteljesítőképességű mikrofilm felvevőt és korszerű leolvasót kap a Könyvtár. Előfizetett évi folyóirat-állománya 1250-re emelkedik. Fiókkönyvtárakat létesít /1950-51/ Miskolcon, Tatabányán, Győrött, Sztálinvárosban, Szegeden, Újpesten és Kispesten. A központ és a fiókok között szoros összeműködés fejlődik ki a könyvtári és dokumentációs tájékoztatás és az anyag használata terén. A nehezebb referencekérdéseket a központi könyvtár oldja meg.

Rendezi a könyvtár a kölcsönzés alapelveit, de talán túl szélesre tárja a kapukat s ez a "széles-kapu politika" a kölcsönzés terén a későbbi években sok nehézség forrása lesz. Meghosszabbítja nyitvatartási idejét az esti órákig. A könyvtár vasárnap d.e. is nyitva van. A katalogusok készítése terén áttér a korszerű, nemzetközi kartonméterre. Színekkel jelzi ez a katalogus az adott állományegység nyelvét. Megindult az irodalomkutatás, a bibliográfiai munka magasabbrendű, írott formája is. 1950 decemberében jelenik meg a "Mit olvassanak a bányáipar dolgozói" c. ajánló bibliográfia.

Minden, ami új, ami jó, korszerű és aktív módszer talajra talál a könyvtárban. A szabadalmi tár is átkerül a könyvtárhoz és az olvasók rendelkezésére áll.

Nem csodálkozhatunk tehát azon, hogy a könyvtár ennyi serénység jutalmazásaként 1950-ben megnyeri az Országos Könyvtári Központ által a tudományos könyvtárak között meghirdetett munkamozgalmi versenyt. Éppen az olvasószolgálati munka fejlődését vette elsődlegesen figyelembe a versenybizottság. S mindez csak a jellegzetesen könyvtári munkára vonatkozik, hiszen nem feladatunk itt azoknak az eredményeknek a rögzítése, amelyeket a könyvtár más területeken elért. A jellegzetesen könyvtári tájékoztatás mellett nagyjelentőségű fejlődésen megy át ugyanis a dokumentációs tájékoztatás is, melynek eredményeit természetes a könyvtári tájékoztatásban is felhasználja a reference.

S a következő évben, 1951-ben folytatódik a fejlődés. A katalogust áthelyezik a bejárati ajtó melletti terembe,

a mostani ruhatár szomszédságába, a katalogustérmet pedig dohányzónak-tárgyalónak alakítják át.

Lényegileg két főosztály működik ezidőtájt a könyvtárban; a könyvtári és a dokumentációs.

Az év nyarán átkerül a könyvtárhoz a Műszaki Dokumentációs Központ folyóirat-cikk fordítási tára. Új folyóiratkatalogus készítése is megindul: a Magyar Folyóiratok Repertoriumában közölt címanyagot katalogussá dolgozzák át.

1951. nyara nagyfontosságú a könyvtári tájékoztatás történetében, ugyanis a tájékoztatás folyamatos, jó ellátása érdekében kinevezik az első főfoglalkozású referencest, az ő munkaidejének kiegészítéseként a munkanapokon 11 órán át /10-21-ig/ nyitvatartó könyvtárban a reference szolgálatot még bibliografusok látják el. A katalogus új helyén nem sokáig marad, mert az olvasók a könyvtárba jövet elkerülik s így az aktív tájékoztatást megvalósítani nehezen lehet. Megszűnik a dohányzó, s a katalogus visszakerül eredeti helyére. Itt kap helyet a references.

Elmélyül a könyvtári olvasószolgálati statisztika vezetése is. Olvasói értekezletet szervez a könyvtár az olvasókkal való kapcsolat fokozottabb elmélyítésére. Rendszeresen kiállítja új szerzeményeit, de témakiállításokat is rendez. Az év őszén, október 24-én a 30. sz. könyvtári körrendelettel megalakul az olvasószolgálati osztály, a könyvtári olvasószolgálati munka egészét /olvasótermek, kölcsönzés, reference, propaganda/ összefoglalja, létszáma a 6 propagandistával s az osztályvezetővel együtt 29 fő.

Az olvasószolgálati nagyüzem tehát kialakult, új típusú szolgálati ággal, a propagandával. A könyvtár többi osztálya is ekkor kapja meg végleges könyvtári, ill. dokumentációs nagyüzemi szervezeti formáját. Nagyok az eredmények, kétségtelenül, nemcsak elvi, de gyakorlati téren is. A tulgyors tempó, a személyi beállítottságból eredő szemléleti ellentétek békétlenségekre vezetnek. Szakmai elvi kérdésekben összezsúpol a könyvtáron belül a dokumentációs és a könyvtári szemlélet. Az utóbbi erősebbnek bizonyul ráüti bélyegét átmenetileg az egész működésre. Mégis, tárgyilagosan meg kell állapítanunk, hogy a vajadásoknak ezekben a nehéz hónapjaiban helyezték az események a könyvtárt a maga egészében a nagyüzemi fejlődéshez vezető sinpárokra.

10.

Az új év az olvasószolgálati munka "bejáratási" éve. A szervezet létrejött. Működését a gyakorlat veszi próba alá. 1952-ben nagyjelentőségű új szolgálati ág munkája kezdődik

meg: a könyvtári szaktolmácsoké. Elsőként az orosznyelvű műszaki szaktolmács kezdi meg működését, az orosz nyelvű szakirodalom fokozottabb propagálására. Munkája értékesnek bizonyul a kezdetkor s tevékenysége értékes marad később is. A tájékoztató munka ugyanakkor aktivabbá is válik.

A könyvtár állománya ez év január 1-étől válogatási jog alapján a magyar köteleespéldány-anyaggal is gazdagodik, ami majd a következő időben a könyv és folyóiratbázis kiszélesedését jelenti. Bibliográfiai és könyvtári tájékoztató munkájával a könyvtár új tömegeket nevel a műszaki irodalom olvasására, fejleszti a szakemberek tudását, segíti mindenben az olvasókat, a tanulóifjúságot is beleértve. Ez év júliusában alakul ki a könyvtár végleges szervezési formája

/2042/13/1952. sz. Minisztertanácsi határozat/, az Országos Műszaki Könyvtár, műszaki alapkönyvtári jelleggel és feladattal, s a Népművelésügyi Minisztérium felügyelete alá kerül. Ennek nyomán az olvasószolgálati osztály további szervezeti átalakuláson megy keresztül, tisztul a profilja. Szervezete: reference-csoport, könyvolvasótermi és raktári csoport, folyóirattermi csoport, kölcsönzési csoport. Hatáskörébe tartozik a szabadalmi tár is, viszont leválik tőle - átmenetileg - a propaganda.

Az olvasókkal való kapcsolat is tovább mélyül, panasz-könyvet /nov.18./, kívánságkönyvet /nov.20./ létesít a szolgálat. Jegyezni kezdi a fontosabb reference-kérdéseket. Az olvasótermi segédkönyvtár mellé ideológiai kézikönyvtárt létesítenek. Kialakul a folyóiratolvasóban a folyóirathasználat korszerű szabadpolcrendszere. Talán a tulgyors fejlesztés az oka annak, hogy az új olvasószolgálati osztály az év végére munkájában megtorpan. Tevékenységében nem tud kialakulni az összhang. Szervezési, vezetési, további személyi kérdések zavarják a fejlődés további alakulását. Hiányzik az igazi, mély kapcsolat a könyvtárvezetés és az új osztály között, de a könyvtár többi osztályával sincs meg a nélkülözhetetlen jó, szoros összeműködés. Szervezetileg egyetlen nagy intézmény lett a könyvtár, de a szervezet szerkezetileg, egymást kiegészítő funkciók ellátásában egyévválni ekkor még nem tudott, csak újabb személyi változások árán, melyek a könyvtár és az osztály vezetésében bekövetkeztek.

A fejlődést tovább kellett vinni. Erre céloz az olvasószolgálati osztály egyik irata, mely 1952. év végén keletkezett s az osztály legfőbb célkitűzését az alábbiakban szabja meg: "Bensőségebb kapcsolatokat kell az olvasókkal kiépitni, az olvasószolgálat minőségi és mennyiségi megjavításával."

Az olvasószolgálati munka könyvtári nagyüzemi szervezeti alapjai tehát az elmúlt években fokozatosan létrejöttek. Az új feladat az, hogy ez a munka elmélyüljön, egyben finomabbá is váljék.

Az olvasók gyors és biztos kiszolgálása érdekében márciusban új kérőlapot vezet be a könyvtár. Áprilisban talán utólsóként a nagykönyvtárak között a felügyeleti hatóság utasítására bevezeti a beiratkozási díjat. Áprilisban új könyvtári faliújság készül, amelyen maradéktalanul érvényesül az olvasók könyvtári felvilágosításának elve. Itt közli a könyvtár a terveit, szándékait, új szolgáltatásairól itt ad hírt, itt felel az olvasók egyre szélesebbé váló levelezésére, javaslataira, panaszaira. Itt közli a kulturforradalom híreit és az új szerzemények annotált címleírásait. Ki szélesíti nyitvatartását a hét összes napjaira. Májusban mikrofilmleolvasófülkéket létesít a könyvtár a folyóiratolvasóban, s bevezeti a ruhatári és olvasótermi olvasói beiktatás új rendjét. Júniusban az olvasók és a műszaki kiadók közötti kapcsolat elmélyítésére u.n. olvasói bulétint fektet fel, ebbe írják bele az olvasók azokat a javaslatokat, amelyekkel a műszaki könyvkiadást akarják megjavítani, tanácsokkal ellátni. Szeptemberben új típusú látogatójegyek bevezetésére kerül sor, amely jellegzetessége, hogy kicserélése nélkül háromszor lehet meghosszabbítani. Jobbak lesznek a technikai berendezések /ekkor épül a szabadalmi tár kéziliftje/, lényegesen megjavul s korszerűbbé válik az olvasóterem és a katalogusterem megvilágítása. Megkezdődik a könyvtár "csinosítása", otthonosabbá tétele, mely a következő évben is folytatódik. Elmélyül a használatba kerülő könyvek védelme. Két ízben olvasói véleménykutató úrlappal fordul a könyvtár az olvasók felé. Szervezett kapcsolatot épít ki az olvasószolgálat a többi könyvtárak hasonló szolgálataival. Három könyvkéntőt tart. Aktív módon propagálja az újításokat. Utcai vitrinjeivel a műszaki irodalom bemutatásával népszerű műszaki propagandát is kifejt. Eligazító táblákkal siet az olvasók felvilágosításának megkönnyítésére. Módszertani kiskiállításokon ismerteti a könyvtár szolgáltatásait az olvasóknak.

Elmélyül az olvasótermi felügyelet s ami a legfontosabb, megerősödik a könyvtári tájékoztató szolgálat: a már meglevőkhöz még egy references kerül a tájékoztató szolgálatba, s tehermentesítésükre az olvasók adminisztrálásával kapcsolatos teendők ellátására /beiratkozás stb./ két u.n. "reference-gépirónő" kerül a részleghez /félmunkanapos, 4-

4 órás munkaerők/.

A references most már teljesen az olvasó érdeklődésének kielégítését szolgálja s uralkodó elvként él már a szolgálatban: az olvasó könyvtári igényeit maradéktalanul ki kell elégíteni a könyvtáron belül, vagy ha ez nem sikerül, más könyvtár közreműködésével.

Ez a reference-szolgálat most már alkalmassá válik sok nehéz kérdés megoldására, hiszen a tájékoztatásnak ebben a központi szervezetében az egymást felváltó két references mellett a szaktanácsadók "védelmi övezete", "védelmi gyűrűje" veszi körül a szolgálatot, mely ily módon nemcsak a könyvtár műszakilag képzett dolgozóiból áll, hanem a külső szaktanácsadókból is.

S a reference hálás ezért a tiszta profilért. Megkezdí az u.n. témakartotékok készítését. Egy-egy témát elemző módon feltár, a szakkatalogus finomságát messze meghaladó módszerrel s ebbe az új típusu, gyors és finom könyvtári tájékoztató eszközbe szükség esetén beledolgozza más könyvtárak anyagát is. A könyvek belső tartalmát részletesen feltárja s ezzel a szolgálat önmagának is, de elsősorban az olvasónak takarít meg igen nagy időt. Így készül el elsőnek a vegyeseti, rádiókapcsolási és a szótár témakartoték.

Az olvasóforgalom közben igen nagymértékben megnövekedik. 1953-ban 84.452 olvasó és 22.196 kölcsönző összesen közel negyedmillió kötet használ.

A kölcsönzés néhány év alatt a tizenegyszeresére emelkedik. Ezt a hatalmas növekedést nem követi sem a kölcsönzési csoport létszámának a növekedése sem az állomány megfelelő gyarapítása. Létszámhiány miatt a kölcsönzött kötetek reklamálásának fontos ügye háttérbe szorul. Egyre inkább nyilvánvalóvá válik, hogy a kölcsönzés terén rendet kell teremteni, mert e használati forma további növekedése teljes vákuumot létesít a könyvtárban állományát illetőleg miáltal a kutatás folyamatosságát és bizonyosságát biztosítani tovább nem lehet. A szélesre tárt kapu ime - megbosszulta magát.

Az olvasószolgálati munka tehát nagyot fejlődött s még további gyors fejlődésre is képes lenne, de akadályként jelentkezik a személyi ellátottság elégtelen volta. S az a súlyos tény, hogy a raktárak beteltek. Most bosszulja meg magát a nagyüzemmé való átszervezés idején elkövetett sokféle mulasztás közül az egyik legfontosabb: nem történt idejében gondoskodás arról, hogy ezt a könyvtári nagyüzemi funkciót ellátni és kiszolgálni hivatott szervezetet nagyüzemi személyzet, széles szakirodalmi anyagbázis, rendelkezésre álló megfelelő terület, alkalmas butorzat és korszerű raktári beren-

dezés is szolgálja. Utólag mindezt biztosítani már igen nehéz. A társadalmilag jelentkező igény azonban nem vesz tudomást a szervezés fogyatékoságairól. Feltételezi a teljes könyvtári nagyüzem létezését. A könyvtár ezeknek az igényeknek azonban már csak nehezen tud eleget tenni.

12.

Az új esztendő, 1954. mégis, még e nehézségek ellenére is sok fejlődést hoz magával. A propagandista a szervezési csoporttól, ahová időközbe helyezték, ismét átkerül az olvasószolgálathoz. Mindjárt az év elején plakát jelenik meg a könyvtár szolgáltatásairól a villamosokon és az autobuszokon. Kiállítások egész sora készül el az olvasók tájékoztatására, nevelésére s a tömegpropaganda feladatának ellátására /Kempelen, Bánki, Puskás, Eötvös L., Vásárhelyi Pál, Vartha V., Preisz stb./, melyek igen népszerűek s egyiknek másiknak országos visszhangja van. Megindul a technikatörténeti kutatás is, s az új szaktanácsadói szolgálatot az olvasók szívesen fogadják.

Tavasszal teljes üzemelés mellett kifestik a nyilvános szolgálat egész területét. A már elkezdett eligazítótáblák rendjét új táblák váltják fel /negatív betűk barna alapon/. Májusban a könyvolvasóteremben megtörténik az olvasóhelyek beszámozása s ezt követőleg októberben a kért könyveket a szolgálat az olvasó helyére szállítja. Ankétok, kiállítások, olvasóértekezletek mélyítik el a kapcsolatot az olvasókkal. A szaktanácsadó szolgálat júliusban lengyel- és cseh-nyelvű tolmáccsal bővül. A nyár folyamán négyasztalos kutató szoba létesül. Átrendezik a dolgozók az összes raktárakat s a régebbi, szakszerűtlen elrendezési elv helyett a korszerű, állványméterekre bontott raktári rend bevezetése megkezdődik. A ritkabecsű műszaki könyvek raktári elkülönítése és /"RES" jelzettel/ rekatalogizálása is megkezdődik. Új Zeiss - mikrofilm - leolvasót kap az olvasószolgálat.

Az év végefelé életbelép az új kölcsönzési szabályzat, mely a maga írott formájában uttörő jellegű vállalkozás. Feladata, hogy ésszerű sorompókkal rendezze és szabályozza az anyag kölcsönzését, használatát, forgási sebességét. A MTESZ központi székházában fiókkönyvtárat létesít a könyvtár. Megkezdí a használt olvasott irodalom szakszerűnti vizsgálatát is a szolgálat s ennek eredményét közli a feldolgozó és szerzeményező osztállyal és a műszaki kiadókkal. A szaktanácsadók csoportja matematikussal bővül. Új témakartotékokat készít a reference. Analitikuson folyik a ki nem elégített

The diagram is a circular flow chart. The outer ring consists of 16 small circles, each containing a letter. Starting from the top and moving clockwise, the letters are: F, I, R, S, Z, R, E, M, M, P, T, F, V, A, G, S, L, N, O, K. The top half of the ring is labeled 'SZAKTANÁCSADÓ SZOLGÁLAT' and the bottom half is labeled 'SZAKTOLMÁCS SZOLGÁLAT'. In the center of the diagram are four larger circles arranged in a square pattern, labeled R1, R2, RG1, and RG2.

○ OMK BELSŐ MUNKATÁRS	Ⓣ TECHNİKATÖRTÉNET
○ OMK KÜLSŐ MUNKATÁRS	Ⓥ VEGYÉSZET
Ⓢ FOLYÓIRAT SZAKREFERENCE	ⓐ ANGOL
Ⓢ SZABADALMI REFERENCE	Ⓒ CSEH
ⓔ ELEKTROTECHNIKA, ELEKTRONIKA, HIR. TECHN.	Ⓛ LENGYEL
Ⓜ MATEMATIKA	Ⓝ NÉMET
ⓂÜ MŰANYAG	Ⓞ OLASZ
Ⓢ SZABVÁNYÜGY	Ⓡ OROSZ
Ⓣ TEXTILVEGYÉSZ	Ⓡ REFERENCES
Ⓡ REFERENCE, GÉPIRÓNÓ	

olvasói kérelmek okának kutatása, vizsgálata. Megkezdődnek az országos ankétok a nagyértékű, félmillió tételből álló szabadalmi tár anyagának korszerű leltározása, rendezése előkészítésére.

S míg mindezek az eredmények megszületnek, az olvasóforgalom óriásivá duzzad. A helybenolvasók száma eléri a százezret, a kölcsönzők száma meghaladja a 35.000-et, s több mint 280.000 kötetet használnak az olvasók s a kölcsönzők, a szabadalmi tár anyagát leszámítva.

Ilyen nagy forgalomra a könyvtár nincs berendezve. Vannak napok, hetek, amikor a terület a nyitvatartás 11 órája alatt állandóan telített, sőt teltelített. Nem egy olvasó levélben kéri, hogy állva olvashasson.

Nehéz az út, amelyet ezidőben az olvasó szolgálatnak meg kell tennie. Le kell küzdenie sok régi könyvtári szokást. A nagyüzemmé váló könyvtár nem engedheti már meg azokat a régi, patriarchális jellegű kedvezményeket, amelyeket az egykori intézeti könyvtár megengedhetett az olvasóknak. Tudatosabban az olvasóért van a könyvtár, messzire elmegy az olvasó érdekében, mégis, a régi, kisüzemi, intézeti könyvtár módszereihez viszonyítva éppen a nagy számok törvényén alapuló gyakorlat alapján igazságos a soktízezer olvasóval s néha igazságtalan az egyes olvasóval. Ez velejár a nagyüzemi gyakorlattal.

13.

A fejlődés irama 1955-ben viszonylag megtorpan. Közrejátsszik egy szerencsétlen esemény: a nagyolvasóterem padlózata megrepedezik, fennáll a beomlás veszélye. Ki kell telepíteni távoli rossz raktárba /Bajnok-utca/ a felszabadulás előtti egész folyóiratállományt /közel 20.000 kötetet!/, majd onnan az ősz folyamán tovább kell szállítani. A földémpítkezések zaja, pora, pizsokja, sok velejáró baja súlyosan befolyásolja az olvasóforgalmat. Ráadásul felváltva hol a könyvolvasótermet, hol a folyóiratolvasótermet kell rövidebb-hosszabb időre bezárni. A raktárak teljes telítettsége már korábban bekövetkezett s raktározni a könyvtár már csak úgy tud, ha régebbi állományegységeit külső raktárakban /Rákóczi-uti épület, ahol a dokumentációs osztályok működnek/ helyezi el. /Jellemző az állomány növekedésre, hogy 1951-56. évek között a könyvállomány 45.537 kötetrel gyarapodott - s még ez a nagygyarapodás sem volt elégséges az olvasói igények maradéktalan kielégítésére!/. Tűrhetetlen az udvarról beáramló zaj, melyet a "műszaki társbérlet", az ottműködő automobilkiszérlési intézet működése okoz.

Az olvasószolgálat mindent elkövet, hogy az olvasók minél kevesebb sérelemmel viseljék el a bajokat. Az olvasás sok korlátozása, a sok zavaró jelenség ellenére is az olvasóforgalom eléri, illetve néhány száz olvasóval túlhaladja a százezret, e helybenolvasó csoporthoz csatlakozik a kölcsönzők 30.000-es száma.

Az év eredményeit összegezve meg kell emlékezni a reference körüli "védelmi övezet" bővüléséről. Szabványügyi szaktanácsadóval, valamint angol, német-és olasz-nyelvű szaktolmáccsal gazdagodott a tájékoztatás. Jelentős mértékben kibővült a témakartotékok sora. Megindult a mikrofilm-anyag összegyűjtése. A kölcsönzés terén a rendszeres reklamálás és a peresítések előkészítése, valamint a levelezőkölcsönzés munkájának technikai megjavítása.

A propagandamunkában kevésbé érvényesült a technikatörténeti elem, inkább a műszakilag érdekes újdonságok bemutatására törekedett a könyvtár. Az olvasók jobb tájékoztatására az olvasószolgálat tárgyi címszavas, szakrendi folyóirat katalógust készített, az 1945. óta beszerzett folyóiratokról.

Az elért eredmények fenntartásáért s az egyre nagyobb nehézségek leküzdéséért vívott kemény esztendeje volt ez a könyvtárnak.

14.

A munkakedv a szolgálatban néha megtorpant, de a dolgozók soha el nem csüggedtek. Különösen lelkesítőleg hatott az a tény, hogy Párt és kormányhatározat következtében a könyvtár megkapta a Múzeum-utca 17. - Reviczky-utca 6. alatti gyönyörű, egykori grófi, barokk palotát. Megkezdődtek a tervezések, s a jövő biztatása erőt adott a további munkákhoz.

1956. januárjában eddig még nem tapasztalt csúcsgazdálkodás /több, mint 14.500 olvasó/ van a könyvtárban. A szolgálat ellátása ebben a nagy kavargásban már csak a mechanikus teendők ellátására és a legszükségesebb tájékoztató és felvilágosító munkára korlátozódhatik - az adott körülmények között. A többi osztályok sietnek az olvasószolgálat segítségére, főleg a vasárnap szolgálat tekintetében.

Az év első felében textilvegyésszel bővül a szaktanácsadói szolgálat. Ifjusági folyóiratolvasó létesül a Vajdahunyad-utcai uttörő házban. A MTESZ-ben működő fiókkönyvtárt még 1955-ben be kellett zárni az odajáró műszaki értelmiségiek érdeklődésének hiánya miatt. Az ifjuság hálásabban fogadja a könyvtár új szolgáltatását. Különösen nagy sikere van a repülőmodellezéssel, barkácsolással foglalkozó műszaki folyóiratoknak. Kiadói ankét, olvasóértekezlet, olvasói ak-

tivahálózat megszervezése, olvasói véleménykutatólapok közzétételése, a folyóiratkölcsonzés /kötetlen folyóiratok kiadása és visszavétel/ új módszere is kialakul. Újabb témakartotékok készültek.

Október végéig 92.604 olvasó kereste fel a könyvtárt, 27.135 kölcsönző vette igénybe e szolgáltatást. Közel 260.000 állományegységet használtak az olvasók és a kölcsönzők együtt. A könyvtárállománya /bekötött anyag/ az év végén 155.685 kötet könyv és folyóirat és közel 5 millió db. szabadalmi leírás.

Az októberi események nyomán a József-köruti székházat épületkárok érik, az állomány azonban csak jelentéktelen károkat szenved. A novemberi kényszerű szünetelés után a kölcsönzés már decemberben megindul. Megmenti a könyvtár a belövés következtében romok alá került új folyóiratállományát is az elpusztulástól.

1957. február 4-én nyitja meg a könyvtár nagyolvasótermet /10-16 óráig/, szombaton és vasárnap a könyvtár zárva marad. Március 4-étől kezdve már 16 óráig áll a könyvtár az olvasók rendelkezésére, március 18-tól kezdve pedig 19, szombaton 15 óráig. Április 23-a óta munkanapokon 10-20 óráig.

Az új esztendő -1957- is meghozza a maga jelentős változását az olvasószolgálat terén. Leválik tőle a folyóirattermi csoport /raktár és folyóiratolvasó terem/ s egyesül a feldolgozó osztályból leváló folyóiratgyarapító, nemzetközi cserét lebonyolító és a kardexelés munkáit ellátó csoporttal.

Új osztály születik, melynek feladata az évenként most már több mint 2100 folyóiratféleség egységes szerzeményezése, feldolgozása, raktározása, feltárása, új, kifinomított folyóiratkatalogusok készítése stb. - az olvasók érdeklődésének minél maradéktalanabb kielégítésére.

15.

Ez volt a mult.

Az új utak előttünk állnak, most vannak kialakulóban. Lehetséges, hogy ezek az új utak a könyvtári tájékoztató munka fokozottabb központosítását s ugyanakkor további felbontását is szükségessé teszik.

Az OMK a jövő évben ünnepli, remélhetőleg már átépített új székházában alapításának 75. évfordulóját. Új, sokkal megfelelőbb, differenciáltabb területet kap az olvasószolgálat, új olvasótermeket, raktárakat stb., ahol működését jobban kifejtheti. Ez az olvasószolgálat, melyről e tanulmány szól, az OMK-nak csak szerény része. Létezése nem egyedi, nem önálló: a nagy könyvtári szervezet ki nem szakítható ré-

sze. Egyetlen kerék a nagy óraműben. Nem nagy, de fontos kerék, mely ugyan önállóan él, de mint szerkezeti rész az egész nélkülözhetetlen alkateléme.

X-X-X

Sikerek, jó törekvések és néha sikertelen próbálkozások jelzik azt az utat, amelyet az Országos Műszaki Könyvtár olvasószolgálatát megtejt. A dolgozóknak ez a kicsi, de lelkes közössége, mely a sokszor nehéz, de mindenkor érdekes utat megtette, a könyvtár egészével sohasem önmagáért, hanem mindig az olvasókért működött. Rájuk is illik a szép latin monda, mely a méhekről szól s amely a könyvtári munkának talán a legjobb kifejezője:

"Sic vos non vobis mellificatis apes..."

Sohasem a maguk számára gyűjtötték és gyűjtik a mézet.

Dr. Tombor Tibor

X - X - X -

KÖZLEMÉNY

a Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója c. kiadvány részére

A Kultúra Külkereskedelmi Vállalatnak /Budapest VI. Népköztársaság ut 21./ export céljára megvételtre, /belföldről/ felajánlották a Zeitschrift des Vereines Deutscher Ingenieure c. folyóirat teljes 1906-1943. évfolyamait, valamint a Hütte 16. és 20. kiadását, 3-3 kötetben. Amennyiben fenti kiadványokat valamely könyvtár megvásárolni kívánja, értesitse 15 napon belül a Kultúra Könyvexport osztályát, amely a beszerzési forrásról tájékoztatást ad. Belföldi érdeklődés hiányában a Kultúra a köteteket exportálja.